

ลุ่มน้ำแม่แจ่ม สายเลือดในสายโลหิตของ 5 ชนเผ่า

โดย ผู้จัดการออนไลน์ 18 มกราคม 2548

เย็นยะเยือกในแต่ละโค้งชันที่โฟร์วีลตะกุกผ่านถนนต่างเกวียน ขึ้นสู่ยอดดอย ต้นน้ำลุ่มน้ำแม่แจ่ม สายลมหนาวปะทะใบหน้าผ่าน กระจกหน้าต่างรถที่ลดระดับลงเพื่อชมทัศนียภาพงามสองข้างทาง ผ่านหมอกอ้ออ้อยอิงท้าทายแสงตะวันยามบ่าย ป่ารกชัฏ พื้นที่เดียน โลง นาขั้นบันได ไร่ข้าวโพดตายซาก สลับซับซ้อน สะท้อนใจ ชอน เสน่ห์ประหลาด ดึงดูดสายตาคมนเมือง คนไกลธรรมชาติ ให้หวนถวิล หาคความบริสุทธิ์ ความงามบนความต่างของวัฒนธรรม ที่ป่าคอนกรีต ไม่พียงมี

วาดหวังของชนเผ่าที่มีต่อลุ่มน้ำแม่แจ่ม ไม่ เดียวดาย

ชนเผ่า ผู้ลุ่มลึกกับการใช้ชีวิตบนดอย ทว่าการพัฒนากระแสหลักบนความ ขัดแย้งทางวัฒนธรรม และการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติกำลังคืบหน้ากร่อน กัดบั่นทอนการดำรงอยู่ของสิ่งเหล่านี้หนักหน่วง

ลุ่มน้ำแม่แจ่ม ในอ.แม่แจ่ม จ. เชียงใหม่ ปลายทางการ เดินทางบนความสูง 1,700 เมตรจาก ระดับน้ำทะเล เส้น เลือดหล่อเลี้ยง 5 ชนเผ่า ไทยเหนือ กะเหรี่ยง ละว้า ม้ง และลีซอ กว่า 67,000 ชีวิตได้รับความเอื้ออาทรจาก ลุ่มน้ำนี้ในการเลี้ยง ดูชีวิต อนุรักษ์ วัฒนธรรม และคง ความหมายของวิถี

สามัคคีคืน สายนทีไทย

ลำน้ำแม่แจ่ม
ไม่เพียงสำคัญต่อ
ความอยู่รอดของ 5
ชนเผ่าเท่านั้น แต่
ยังเป็นสายเลือด
หล่อเลี้ยงชีวิตคน
ภาคกลางด้วย
เพราะ 40% ของ
ปริมาณน้ำแม่ปิง
และ 16% ของ
เจ้าพระยามาจาก
ลุ่มน้ำแห่งนี้
ปริมาณน้ำที่ลด

ลุ่มน้ำแม่แจ่มในฤดูหนาว

น้อยถอยลงจึงกระทบต่อคุณภาพชีวิตคนกรุงอย่างเลี่ยงไม่ได้ ยิ่งกว่านั้นลุ่มน้ำ
นี้ยังเป็นปราการรักษาความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ และความหลากหลายทาง
ชีวภาพทั้งพันธุ์พืชและสัตว์ป่าจำนวนมากด้วย

ทว่า วันนี้สถานการณ์ความขัดแย้งในการจัดสรรทรัพยากรน้ำระหว่าง
ชุมชน-ชุมชน ชุมชน-รัฐ และการใช้น้ำอย่างไม่คำนึงอนาคตสร้างความ
เสียหาย เสื่อมโทรมให้กับลุ่มน้ำนี้มาก จนเป็นที่มาของกระแสคนแม่แจ่มรักลุ่ม
น้ำแม่แจ่ม และ 23 เครือข่ายลุ่มน้ำแม่แจ่ม ก่อนที่ทั้งหมดจะร่วมกับภาครัฐ
เอ็นจีโอ จัด “พิธีสืบชะตาลำน้ำแม่แจ่ม” เพื่อปลูกจิตสำนึกอนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสร้างความเข้าใจในวิถีชีวิตคนดอย คน
ชายขอบ ที่คนพื้นราบมักมองว่าเป็นตัวการทำลายป่า

**ความร่วมมือเชิงพหุภาคีบนความต่างทางภาษา วัฒนธรรม เชื้อ
ชาติ และการศึกษาจึงไม่ได้เป็นอุปสรรคในการมีส่วนร่วมกำหนด
ชะตากรรม ทิศทางการรักษาสายเลือดใหญ่ของพวกเขา แต่กลับเป็น
หลักไมล์สำคัญในการหาจุดดุลยภาพระหว่างการปลูกพืชเศรษฐกิจ
กับการรักษาสิ่งแวดล้อม รายได้กับวิถีชีวิตพอเพียง การรุกคืบของ
ทุนนิยมและการดำรงวัฒนธรรมดั้งเดิม โดยมีความอุดมสมบูรณ์ของ
ลุ่มน้ำแม่แจ่มเป็นหัวใจสำคัญ**

**อุทิศ สมบัติ
ประธาน
เครือข่ายลุ่มน้ำ**

แม่แจ่มเผยว่ามี
การตื่นตัวมากขึ้น
ในการรักษาลุ่มน้ำ
แม่แจ่ม โดยเฉพาะ
คนในพื้นที่ จนเกิด
การทำงานร่วมกัน
เชิงพหุภาคีเพื่อ
กำหนดทิศทางการ
พัฒนาลุ่มน้ำนี้ให้
เป็นไปทางเดียวกัน
และขจัดความ
ขัดแย้งระหว่าง
เครือข่ายต่างๆ ทั้ง
ตอนบน กลาง และ
ล่างของลุ่มน้ำให้ลดน้อยลง โดยมีแรงสนับสนุนจากภาครัฐและเอ็นจีโอ เช่น
กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กรมป่าไม้โดยหน่วยจัดการต้นน้ำสวนป่า
สิริกิติ์ และมูลนิธิรักษาไทย

**ปริมาณน้ำที่ลดน้อยถอยลง แม้จะยังไม่อย่างกราย
เข้าฤดูแล้ง**

**ปัญหาสำคัญขณะนี้คือเรื่องปากท้องของคนในพื้นที่ และ
แนวทางการจัดสรร รักษาทรัพยากรน้ำ ป่าไม้ เพราะวิถีชีวิตคนดอย
ต้องอยู่กับป่า ใช้ประโยชน์จากป่า เครือข่ายที่ตั้งขึ้นจึงแยกป่า
ออกเป็นป่าอนุรักษ์ และป่าใช้ประโยชน์ รวมทั้งออกกระเบียบ
กฎเกณฑ์กลางให้เครือข่ายต่างๆนำไปปฏิบัติด้วย เพราะบ่อยครั้ง
เกิดความขัดแย้งระหว่างเครือข่าย โดยเฉพาะในพื้นที่ตอนบน และ
ล่าง ซึ่งทางออกของปัญหาต้องให้การเจรจา ประนีประนอม แม้
หลายครั้งจะใช้เวลานานก็ตาม**

ด้าน**พร้อมบุญ พานิชภักดิ์ เลขาธิการมูลนิธิรักษาไทย** เผยว่า
มูลนิธิฯทำงานในพื้นที่อ.แม่แจ่มมานานกว่า 20 ปีแล้ว โดยมุ่งสร้างการมีส่วน
ร่วมตัดสินใจ และพัฒนาของประชาชน ในฐานะที่มูลนิธิฯเป็นตัวกลางเชื่อม
ประสานระหว่างรัฐกับประชาชน สร้างเสริมศักยภาพชุมชนยากจนและกลุ่มด้อย
โอกาสด้วยการสร้างความเชื่อมั่นในตัวเองให้กับพวกเขา รวมทั้งสร้างความ
เข้มแข็ง แข็งแกร่งให้กับเครือข่ายต่างๆผ่านทิศทางการพัฒนาและอนุรักษ์
ในเวลาเดียวกัน

ในป่าที่สวยใสด้วยการอนุรักษ์ของชาว
กะเหรี่ยง

พอเพียงบนความ ยั่งยืนของทุนนิยม

ช่วงหลายปีที่ผ่านมา การรุดคืบของวัฒนธรรม ทุนนิยมชนิดประชิตติด บ้านไต่บ้าน ไม่เพียงส่งผล ต่อการเปลี่ยนแปลงวิถี ชีวิต วิถีวัฒนธรรมของชาว ดอยเท่านั้น แต่ยังส่งผล ต่อปริมาณน้ำและปลาที่ จับได้จากลุ่มน้ำแม่แจ่มที่ ลดน้อยลง ภาวะตกค้าง ไหลทับสะสมของสารเคมี ที่มากขึ้นจากการปลูกพืช เศรษฐกิจอย่างหนัก บริเวณต้นน้ำ และความ ชัดแย้งที่ทวีตัวขึ้นแบบ เจียบๆและโจ่งแจ้งจากการ แอ่งชิงทรัพยากรน้ำของ เครือข่ายต่างๆ

กอบกู้กับกระแส สังคมภายนอก สังคม เมืองยังมองว่าชาวดอย

คือตัวการสำคัญต่อการสูญสลายของป่าไม้ในเมืองไทย โดยเฉพาะ ป่าต้นน้ำ ด้วยการทำให้เลือนลอย และรับจ้างนายทุน ผู้มีอิทธิพลผ่าน ถาง บุกรุกป่า ทั้งๆที่มีมติความเป็นจริงชาวดอยบางพื้นที่มีกลวิธี ความ เชื่อ วัฒนธรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อการดำรงอยู่ของป่าไม้มากกว่า กฎหมายเมืองไทยเสียอีก

ทว่า วิถีชีวิตของชาวดอยเผ่าต่างๆกำลังเปลี่ยนแปลงไปจากการเดิม การผลิตเพื่อยังชีพ-พอเพียงกลายเป็นการผลิตเพื่อเศรษฐกิจ ด้วยการสนับสนุนทั้ง เงิน เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง การประกันราคาซื้อขั้นต่ำจากหลายบริษัท ขนาดใหญ่ให้ปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น กะหล่ำปลี ถั่วเหลือง ข้าวโพด มะเขือเทศ มันฝรั่ง และแครอท

การปลูกพืชเศรษฐกิจจำนวนมากบริเวณพื้นที่ต้นน้ำส่งผลให้ต้นน้ำเริ่ม แห้ง ปริมาณน้ำลดน้อยลง โดยเฉพาะในหน้าแล้ง ปริมาณสารเคมีตกค้าง สะสม ไหลลงสู่พื้นที่ราบลุ่มมากขึ้น ปลาที่เคยอุดมสมบูรณ์ลดน้อยลง กลายเป็นปัญหาใหญ่ที่ไม่เพียงกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวดอยเท่านั้น แต่ยัง ไหลผลกระทบไปไกลถึงคนพื้นราบที่ใช้ประโยชน์จากน้ำแม่ปิงและเจ้าพระยา

อย่างเลี้ยงไม่ได้

ความสามัคคีของ 5 คนเผ่าในวันสืบชะตาแม่น้ำแม่แจ่ม

อย่างเดิม ถ้าปลูกพืชเพื่อพอกอยู่พอกกินแบบเดิม

ประเด็นนี้ทางมูลนิธิรักษาไทยเห็นว่าควรจะให้ความรู้ในเรื่องการบำรุงรักษาดิน น้ำ ป่าไม้ควบคู่ไปกับการสนับสนุนให้ปลูกพืชเศรษฐกิจกับชาวบ้าน เพื่อไม่ให้เกิดภาวะสูญญากาศทางการพัฒนาและการอนุรักษ์ และนำเสนอพันธุ์พืชชนิดอื่นที่มีลู่วางสดใสในตลาดการค้าด้วย รวมทั้งการสนับสนุนอาชีพเสริมในห้วงเวลาว่างเว้นจากการทำเกษตร เช่น ทอผ้า เลี้ยงโค

การเลือกระหว่างการปลูกพืชเศรษฐกิจที่ต้องใช้น้ำจำนวนมาก กับการปลูกพืชเพื่อใช้อ้อย ใช้กินในครัวเรือนจึงกลายเป็นประเด็นร้อน เพราะเงินสิ่งของจำนวนมากที่ได้มาจากการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ข้าวโพด ถั่วเหลือง ยั่วชวนใจเมื่อเทียบกับการต้องกลับไปจนขาดแคลนวัตถุดิบ

พลังอนุรักษ์ ของคนชายขอบ

รากฐานทาง
วัฒนธรรม ประเพณี
วิถีชีวิตของชาว
ดอย คนชายขอบ
ของสังคมไทยไม่
เพียงน่าจับตามอง
ในแง่ของการสะสม
ภูมิปัญญา องค์
ความรู้ทาง
ธรรมชาติ และการ
พัฒนานวัตกรรมส
หลักเท่านั้น แต่ใน
มิติด้านอนุรักษ์แล้ว
พวกเขาไม่ได้เป็น

ฝายดักตะกอน ผลผลิตบนรากฐานทางวัฒนธรรม
และวิชาการ

รององค์ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์เชิงนิเวศที่ร่ำเรียนกันในมหาวิทยาลัยแต่อย่าง
ใด ด้วยพวกเขาเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศนั่นเอง แม้หลายฝ่ายจะพยายามจับ
เขาให้ยืนอยู่อีกด้านหนึ่งของเหรียญอนุรักษ์ก็ตาม

อุทัย พายัพนกร ชาวกะเหรี่ยง ประธานเครือข่ายชุมชนรักษ์ป่า
อธิบายว่าการทำไร่หมุนเวียนต่างจากการทำไร่เลื่อนลอยมาก เพราะการทำไร่
หมุนเวียนจะแบ่งโซนพื้นที่ใช้ประโยชน์ โดยแต่ละโซนจะไม่ติดกัน การทำไร่
จะทำในโซนใดโซนหนึ่งต่อเนื่องกัน 5-7 ปี จนดินเริ่มเสื่อมความอุดมสมบูรณ์ก็
จะเปลี่ยนไปทำในโซนอื่น เพื่อรอเวลาให้ดินในโซนเดิมกลับมาอุดมสมบูรณ์
อีกครั้ง จึงจะกลับมาทำไร่ที่เดิมอีก เป็นการสลับกันใช้ประโยชน์จากพื้นที่ที่ถือ
ครองอยู่ ซึ่งโดยเฉลี่ยแต่ละครัวเรือนจะถือที่ดินไม่เกิน 10 ไร่

ด้านบุญเพิ่ม ฤทัยกริม นายก

อบต.แจ่มหลวง
ซึ่งเป็นชาว

กะเหรี่ยง เล่าว่า
ชุมชนใช้กลวิธีการ
อนุรักษ์ที่ตั้งอยู่บน
พื้นฐานความเชื่อ
วัฒนธรรม วิถีชีวิต
ของชนเผ่า

ผสมผสานเข้ากับ
การบังคับใช้
กฎหมายทั้งจาก
ส่วนกลางและ
ท้องถิ่นที่ตราขึ้นมา

จากความเห็นพ้อง
ต้องกันของคนในชุมชน เช่น การจับปลาในเขตป่าอนุรักษ์ นอกจากจะผิดต่อ
ความเชื่อของชุมชนแล้ว ยังต้องเสียค่าปรับใหม่ด้วย

ฝายน้อย แต่ไม่ด้อยพลัง

นอกจากนั้น การสนับสนุนความรู้ทางวิชาการจากหน่วยงานต่างๆทั้งรัฐ
และเอกชนยังช่วยให้งานอนุรักษ์ของชุมชนก้าวหน้าได้เร็วขึ้น การอนุรักษ์
ของตำบลแม่แจ่มนี้จึงเป็นการอนุรักษ์เชิงวัฒนธรรมผสมผสานวิชาการ ด้วยมีการ
ก่อสร้างฝายต้นน้ำลำธาร (check dam) 83 แห่ง เพื่อสร้างความชุ่มชื้นใน
พื้นที่และดักตะกอนในฤดูฝน ซึ่งบางแห่งก็ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่
อบอวลไปด้วยความเชื่อของชนเผ่าคุ้มครองอยู่

ขณะที่นภาพร ประลองผล ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้านบ้านแจ่มหลวง สตรีชาวกะเหรี่ยงที่เคลื่อนไหวเรื่องการอนุรักษ์มาเกือบ 10 ปีย้ำว่าถ้ามีการบุกรุก หรือใช้ประโยชน์จากป่าในเขตอนุรักษ์ คนผู้นั้นนอกจากจะถูก
ลงโทษทางกฎหมาย และได้รับบทเรียนจากชุมชนแล้ว ยังจะได้รับผล
ทางด้านจิตใจอันเกิดจากการผิดจารีตประเพณี ความเชื่อของชนเผ่าด้วย

“ไม่ว่าจะเป็นคนในหรือนอกหมู่บ้านถ้าเข้ามาจับสัตว์น้ำในเขตป่าอนุรักษ์ บริเวณต้นน้ำนี้ แม้จะเป็นแค่ลูกอ๊อด ก็ต้องโดนปรับ 500 บาทสำหรับคนนอกหมู่บ้าน และ 1,000 บาทสำหรับคนในหมู่บ้าน เพราะนี่คือกติกาของชุมชน ทุกคนต้องปฏิบัติตาม ยิ่งเป็นคนมีการศึกษาสูงแล้วมาทำอย่างนี้ยิ่งต้องปรับมากขึ้น”

พืชเศรษฐกิจ ข้าวโพดเปลือกยัดตายในความหนาวเหน็บ

**...นัยแท้จริง
ในการสืบชะตา
ลุ่มน้ำแม่แจ่มน
อกจากเพื่อคืน
ความอุดม
สมบูรณ์ของลุ่ม
น้ำสายนี้ให้กลับ
มาแล้ว ยังเป็น
ความพยายามที่
จะขจัดความ
ขัดแย้งในการใช้
ทรัพยากรน้ำ
ของเครือข่าย
ต่างๆด้วย ความ
ร่วมมือเชิงพหุ
ภาคีของภาค**

**ประชาชน เอ็นจีโอ และรัฐจึงเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญในการแก้
เหือดหรือเนืองนองของลุ่มน้ำนี้ แม้ว่าวิธีการก้าวไปสู่เป้าหมายจะ
แตกต่าง ขัดแย้งกันบ้าง ทว่าทั้งหมดก็มีเป้าหมายร่วมกัน คือ "การ
ดำรงอยู่ของสายเลือด สายน้ำที่แห่งนี้"**